

6 Παρουσίαση γλωσσαρίου στο αντικείμενο της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών

Σταύρος Κάτσιος, Αθηνά Φατσεά

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κατά το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2022-2023, στο πλαίσιο του προπτυχιακού μαθήματος υποχρεωτικής επιλογής «Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις και Διεθνές Οικονομικό Έγκλημα» του Τμήματος Ξένων Γλωσσών Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες είχαν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή, μεταξύ άλλων, με το αντικείμενο της παράνομης διακίνησης αρχαιοτήτων ως μιας μορφής οργανωμένου εγκλήματος. Η εξέταση του μαθήματος έγινε με απαλλακτική εργασία, η οποία περιλάμβανε τη μετάφραση και τον σχολιασμό της μεταφραστικής διαδικασίας συναφούς έκθεσης που δημοσιεύθηκε πρόσφατα από την UNESCO. Σκοπός της παρούσας πρότασης είναι η ανάδειξη της σημασίας της ορολογίας στο πλαίσιο της διδασκαλίας ειδικών μαθημάτων, η κοινοποίηση της ορολογικής βάσης που δημιουργήθηκε στους ενδιαφερόμενους και στις ενδιαφερόμενες, καθώς και η τυποποίηση της ορολογίας στο συγκεκριμένο θεματικό πεδίο.

Presentation of a glossary on the subject of illegal trafficking of cultural goods

Stavros Katsios, Athina Fatsea

ABSTRACT

During the spring semester of the academic year 2022-2023, in the context of the mandatory elective undergraduate course "International Economic Relations and International Economic Crime" of the Department of Foreign Languages, Translation and Interpreting of the Ionian University, the students had the opportunity to learn about the illegal antiquities trafficking as a form of organized crime. The course was examined by assignment, which included translation and a commentary of the translation process of a report recently published by UNESCO. The purpose of this proposal is to highlight the importance of the terminology in the context of the teaching process, to share the terminological base that was created to the interested parties, as well as to standardize the terminology in this specific thematic field.

0 Εισαγωγή

Η παρούσα πρόταση έχει ως στόχο να αναδείξει την ανάγκη για την ανάπτυξη, την παγίωση και τη διάδοση της ορολογίας στο πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς, δεδομένης της έλλειψης μιας κοινής ορολογικής βάσης στο ζεύγος γλωσσών ελληνικά-αγγλικά. Η παγίωση της ορολογίας διευκολύνει την αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών, επιτρέποντας την ακριβή και συνεπή χρήση της ειδικής γλώσσας και εμποδίζοντας παρερμηνείες ή ασάφειες. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στο πλαίσιο της διδασκαλίας, όπου η ακρίβεια και η κατανόηση των ειδικών όρων είναι ζωτικής σημασίας. Επιπλέον, η ορολογική βάση μπορεί να αξιοποιηθεί από τους μεταφραστές και τους διερμηνείς που ασχολούνται με αυτό το θεματικό πεδίο, διασφαλίζοντας τη συνέπεια και την ακρίβεια στη μεταφορά του ειδικού λεξιλογίου από τη γλώσσα-πηγή στη γλώσσα-στόχο.

1 Μετάφραση ειδικών κειμένων και ορολογικοί πόροι

Σύμφωνα με τον Munday (2016, σ. 8-9), ο όρος μετάφραση ενέχει διάφορες σημασίες, καθώς δύναται να αναφέρεται στο γενικότερο θεματικό πεδίο και φαινόμενο της μετάφρασης, στο προϊόν της μετάφρασης ή στη διαδικασία της μετάφρασης. Όσον αφορά την τελευταία, κατά τη διαδικασία της μετάφρασης μεταξύ δύο γλωσσών, ο μεταφραστής μετατρέπει το πρωτότυπο γραπτό κείμενο (κείμενο-πηγή) από τη γλώσσα του πρωτοτύπου (γλώσσα-πηγή) σε ένα γραπτό κείμενο (κείμενο-στόχος) σε μία άλλη γλώσσα (γλώσσα-στόχος).

Σκοπός της μεταφραστικής διαδικασίας είναι να επιτευχθεί μια σχέση ισοδυναμίας, ή διαφορετικά μια σχέση «ίσης επικοινωνιακής αξίας» ανάμεσα στα δύο κείμενα (Nord, 1997/2014, σ. 87). Έτσι, το κείμενο-πηγή και το κείμενο-στόχος θα πρέπει να μεταφέρουν το ίδιο μήνυμα στον αναγνώστη, λαμβανομένων πάντα υπόψη των περιορισμών του προς μετάφραση κειμένου, όπως είναι το συγκείμενο, αλλά και κάθε γλωσσικού συστήματος, όπως είναι η γραμματική, το συντακτικό, οι ιδιωματισμοί κ.ά.

Πιο συγκεκριμένα, η μετάφραση ειδικών κειμένων συνιστά μια απαιτητική και δύσκολη διαδικασία. Προϋποτίθεται η γνώση του συγκεκριμένου θεματικού πεδίου και της σχετικής ορολογίας, ώστε να υπάρχει πλήρης εποπτεία του αντικειμένου και, κατ' επέκταση, να παραχθεί ένα άρτιο αποτέλεσμα. Προς αυτόν τον σκοπό, τα λεξικά (ηλεκτρονικά ή έντυπα) αποτελούν το κύριο εργαλείο ενός μεταφραστή. Τα γενικά δίγλωσσα λεξικά έχουν πεπερασμένα όρια, δεδομένου ότι δεν παρέχεται πάντα συγκείμενο για τα λήμματα ή ακόμα δεν περιλαμβάνονται όλοι οι όροι. Ταυτόχρονα, υπάρχουν ακόμα και όροι για τους οποίους δεν μπορούμε να βρούμε απόδοση ούτε στα μονόγλωσσα λεξικά. Βέβαια, τα ηλεκτρονικά λεξικά παρέχουν περισσότερες δυνατότητες αναζήτησης από τα έντυπα. Επομένως, για την

εύρεση των αντίστοιχων όρων στη γλώσσα-στόχο είναι απαραίτητη η προσεκτική και κριτική αναζήτηση σε διάφορα λεξικά και σε βάσεις ορολογίας, αλλά ιδίως η πραγματολογική έρευνα σε παράλληλα κείμενα. Φυσικά, ο μεταφραστής πρέπει να λαμβάνει πάντα υπόψη τα συμφραζόμενα και να αξιοποιεί την πείρα του, καθώς και άλλα μέσα, για να επιβεβαιώσει την ορθότητα της μεταφραστικής επιλογής του (Βλαχόπουλος, 2010, σ. 126-127).

2 Το γνωστικό πεδίο και το θεωρητικό του πλαίσιο

Η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αντικειμένων είναι ένα παγκόσμιο ζήτημα που απειλεί τη διατήρηση και την ακεραιότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η προσπάθεια να αντιμετωπιστεί αυτό το παράνομο εμπόριο απαιτεί την κατανόηση των όρων και εννοιών που σχετίζονται με την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αντικειμένων. Όσον αφορά στο θεωρητικό πλαίσιο για τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου γλωσσαρίου σχετικά με την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αντικειμένων, με το παρόν γλωσσάριο αποσκοπείται η καθιέρωση μιας κοινής γλώσσας και η βελτίωση της επικοινωνίας μεταξύ ενδιαφερομένων, ερευνητών, δικαστικών αρχών και δημοσίων φορέων που εμπλέκονται στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ως προς την εμβέλειά του, το γλωσσάριο πρέπει αφενός να περιλαμβάνει όρους και έννοιες που σχετίζονται με την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αντικειμένων, συμπεριλαμβανομένων όρων που αφορούν στο λαθρεμπόριο, στην κλοπή, στην προέλευση, στην επιστροφή και στα σχετικά νομοθετικά και κανονιστικά πλαίσια, και αφετέρου όρους που σχετίζονται με διάφορους τύπους πολιτιστικών αντικειμένων, όπως αρχαιότητες, έργα τέχνης, ιερά αντικείμενα, κειμήλια και χειρόγραφα, καθώς και πρακτικές διακίνησης από διάφορες περιοχές και ιστορικές περιόδους. Η αντιμετώπιση των πολυπλοκοτήτων της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών απαιτεί μια διεπιστημονική προσέγγιση και στα θέματα της ορολογίας, εμπλέκοντας διάφορα επιστημονικά πεδία όπως την αρχαιολογία, τη νομική, τις καλές τέχνες, την ανθρωπολογία και την ανθρωπογεωγραφία, την ιστορία (της τέχνης), την εγκληματολογία κ.ο.κ. Συνολικά, το γλωσσάριο καλείται εν προκειμένω να αντικατοπτρίσει την ποικιλομορφία της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πρακτικών παράνομης διακίνησής της ανά τον κόσμο.

3 Ορολογία και διδασκαλία

Κατά το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2022-2023, στο πλαίσιο του προπτυχιακού μαθήματος υποχρεωτικής επιλογής «Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις και Διεθνές Οικονομικό Έγκλημα» του Τμήματος Ξένων Γλωσσών Μετάφρασης και Διερμηνείας (ΤΞΓΜΔ) του Ιονίου Πανεπιστημίου, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες είχαν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή, μεταξύ άλλων, με το αντικείμενο της παράνομης διακίνησης αρχαιοτήτων ως μιας μορφής οργανωμένου εγκλήματος. Η εξέταση του μαθήματος έγινε με απαλλακτική εργασία, η οποία

περιλάμβανε τη μετάφραση και τον σχολιασμό της μεταφραστικής διαδικασίας συναφούς έκθεσης που δημοσιεύθηκε πρόσφατα από την UNESCO (Boz, 2023).

Για τη διασφάλιση της συνεπούς και οριζόντιας χρήσης της ορολογίας από το σύνολο των εξεταζόμενων, αλλά και τη διευκόλυνση της κατανόησης του πρωτοτύπου, καταρτίστηκε ειδικό γλωσσάριο, το οποίο κοινοποιήθηκε στους φοιτητές. Γλώσσα-πηγή του γλωσσαρίου ήταν τα αγγλικά και γλώσσα-στόχος τα ελληνικά, ενώ η ταξινόμηση των όρων έγινε με αλφαβητική σειρά. Ακόμα, κάθε όρος συνοδεύεται από την/τις πηγή/-ές άντλησης της απόδοσης στην ελληνική.

Το παρόν γλωσσάριο περιλαμβάνει όρους που αντλήσαμε από το προς μετάφραση κείμενο, το οποίο ακολούθως εμπλουτίστηκε με επιπλέον όρους, με σκοπό τη δημιουργία μιας όσον το δυνατόν πληρέστερης ορολογικής βάσης στο θεματικό πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς. Φυσικά, μιας και η γλώσσα συνεχώς εξελίσσεται και το πεδίο αυτό είναι ανεξάντλητο, σκοπός μας είναι να το επικαιροποιούμε σε συνεχή βάση.

Για τον σχηματισμό των όρων, ακολουθήσαμε τις αρχές σχηματισμού όρων (Βαλεοντής κ.ά., 2006, σ. 4· Βαλεοντής, 2010), με βάση το Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 402, το οποίο αποτελεί μεταφορά του Διεθνούς Προτύπου ISO 704:2000 στην ελληνική, για την πληρέστερη παράσταση της γνώσης μέσω της γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα, οι αρχές αυτές είναι οι ακόλουθες:

- Διαφάνεια (transparency)
- Συνέπεια (consistency)
- (Γλωσσική) Καταλληλότητα (appropriateness)
- (Γλωσσική) Οικονομία (linguistic economy)
- Παραγωγικότητα (και συνθετικότητα) (derivability and compoundability)
- (Γλωσσική) Ορθότητα (linguistic correctness)
- (Γλωσσική) Εντοπιότητα (preference for native language)

Ως παράδειγμα, προσφέρεται ο όρος “cultural intelligence”. Ο εν λόγω όρος εισήχθη από τον Καθηγητή P. Christopher Earley (London Business School) και την Καθηγήτρια Soon Ang (Nanyang Business School) στο εγχειρίδιό τους “Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures” (2003). Με τον όρο αυτόν, περιγράφεται «η ικανότητα ενός ατόμου να προσαρμόζεται, καθώς αλληλεπιδρά με άλλα άτομα από διαφορετικά πολιτισμικά

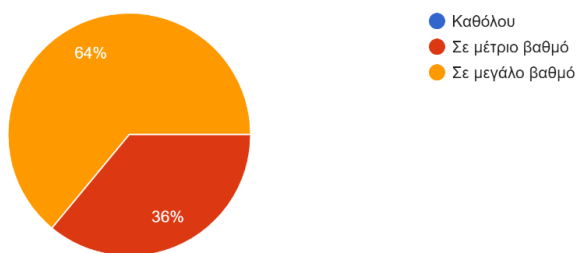
περιβάλλοντα».

Ακολουθώντας τις ως άνω αρχές και μέσα από τη συστηματική μελέτη και έρευνα, επιλέξαμε την καταλληλότερη απόδοση από το πλήθος των διαθέσιμων ερμηνειών, με βάση το συγκείμενο και τις γενικότερες ανάγκες του προς μετάφραση κειμένου. Έτσι, ο όρος “cultural intelligence” αποδόθηκε ως «πολιτισμική νοημοσύνη». Ειδικότερα, επιλέχθηκε το «πολιτισμικός» έναντι του «πολιτιστικός», δεδομένου ότι ο όρος αναφέρεται στην αφηρημένη διάσταση του πολιτισμού —και όχι τόσο στον υλικό ή τεχνολογικό πολιτισμό. Έπειτα, επιλέχθηκε η «νοημοσύνη» (αντί π.χ. της «ευφυΐας»), με βάση το περιεχόμενο του όρου, αλλά και ότι το “intelligence” αποδίδεται συνήθως κατά αυτόν τον τρόπο σε γνωστές συμφράσεις (π.χ. τεχνητή νοημοσύνη).

4 Αξιολόγηση των διαθέσιμων πηγών

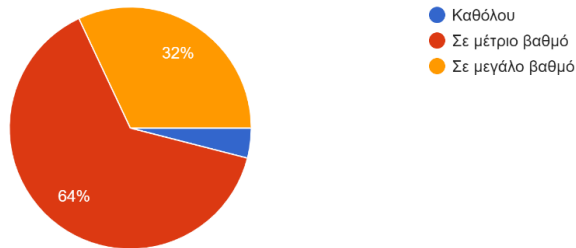
Κατόπιν της υποβολής της εργασίας, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες κλήθηκαν να αξιολογήσουν τις σχετικές πηγές και τους διαθέσιμους ορολογικούς πόρους που συμβουλευτήκαν κατά τη διαδικασία της μετάφρασης. Από το σύνολο των εξετασθέντων φοιτητών (35 άτομα) αποκρίθηκαν οι 25 (ποσοστό απόκρισης: 71,43%). Στα ακόλουθα γραφήματα, απεικονίζονται οι απαντήσεις των ερωτηθέντων:

Σας φάνηκε χρήσιμο το γλωσσάριο που είχε αναρτηθεί στο eclass;
25 απαντήσεις

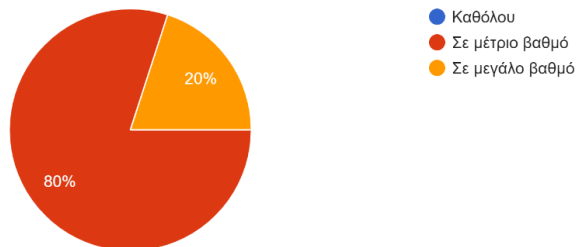
Πιστεύετε ότι υπάρχουν επαρκείς διαθέσιμες πηγές για τη μετάφραση/διερμηνεία στο πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς;

25 απαντήσεις

Πιστεύετε ότι υπάρχει έλλειψη ορολογικών πόρων στο συγκεκριμένο πεδίο;

25 απαντήσεις

Τέλος, σε σχετικό πεδίο για τυχόν παρατηρήσεις, σημειώθηκαν τα ακόλουθα από τους ερωτηθέντες:

1. «Κατά τη γνώμη μου, χρειάζεται η κατάρτιση γλωσσαρίων με όρους του συγκεκριμένου πεδίου που θα οδηγήσουν στη χρήση ενιαίας ορολογίας, καθώς διαπιστώθηκε η ύπαρξη πολλών και διαφορετικών αποδόσεων».
2. «Υπήρξαν πολλές περιπτώσεις πολλαπλών αποδόσεων στις λίγες διαθέσιμες πηγές».
3. «Καθώς δεν γνωρίζω πόσες ορολογίες (sic) σχετικές με το πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς, μπορεί να μην είναι ιδιαίτερα αξιόπιστες οι παραπάνω απαντήσεις. Παρόλα αυτά, επιμένω στον ισχυρισμό ότι οι υπάρχουσες πηγές για μετάφραση/διερμηνεία αφήνουν χώρο για ασάφειες ή παρερμηνείες ορολογιών και

κατά συνέπεια, επιδέχονται βελτίωση. (Αυτό σε καμία περίπτωση δε σημαίνει ότι δεν είναι εύχρηστες)».

5 Συμπεράσματα

Εκ των ανωτέρω, μπορούμε να συναγάγουμε ότι πράγματι υπάρχει ανάγκη παγίωσης της ορολογίας στο συγκεκριμένο θεματικό πεδίο στην ελληνική. Η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου γλωσσαρίου για την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αντικειμένων είναι ζωτικής σημασίας στη διαρκή προσπάθεια προστασίας και διασφάλισης της βιωσιμότητας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Δεδομένης της απουσίας αντίστοιχης ορολογικής βάσης στο ζεύγος γλωσσών ελληνικά-αγγλικά, φιλοδοξούμε ότι αυτή η εργασία θα αποτελέσει μια χρήσιμη βάση για όσες και όσους ασχολούνται ή ενδιαφέρονται να ασχοληθούν με τη μετάφραση συναφών κειμένων ή τη διερμηνεία σε αντίστοιχα περιβάλλοντα.

Σε μελλοντικά πονήματα, θα παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον και χρησιμότητα η επέκταση του παρόντος γλωσσαρίου και σε άλλες γλώσσες. Ενδεικτικά, στο πλαίσιο του εν λόγω μαθήματος, θα μπορούσε να μεταφερθεί και στα ζεύγη γλωσσών γαλλικά-ελληνικά και γερμανικά-ελληνικά, δεδομένου ότι τα γαλλικά και τα γερμανικά ανήκουν στις γλώσσες εργασίας των φοιτητών και φοιτητριών του ΤΞΓΜΔ του Ιονίου Πανεπιστημίου. Φυσικά, υπάρχει πρόσφορο πεδίο για ευρύτερη συνεργασία και με άλλους φορείς, προκειμένου να δημιουργηθεί μια πολύγλωσση βάση ορολογίας στο πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Βιβλιογραφία

Boz, Z. (2023). *Fighting the illicit trafficking of cultural property: a toolkit for European judiciary and law enforcement*. Unesco.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000266098?posInSet=1&queryId=69eeca8c-383e-4b4f-b795-0e3dad58dab5>

Earley P. C., & Ang, S. (2003). *Cultural intelligence: individual interactions across cultures*. Stanford University Press.

Munday, J. (2016). *Introducing Translation Studies Theories and Applications* (4^η έκδ.). Routledge.

Nord, C. (1997/2014). *Η μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα. Εισαγωγή στις λειτουργικές προσεγγίσεις* (μετάφραση από τα αγγλικά: Σ. Π. Γραμμενίδης – Δ. Λάμπρου). Δίαυλος.

Βαλεοντής, Κ. (2010). Οι διεθνώς τυποποιημένες διαγλωσσικές «αρχές σχηματισμού όρων» (κατά ISO). *Ορόγραμμα*, 102, Μάιος–Ιούνιος.

https://www.eleto.gr/download/Orogramma/Or102_V05.pdf

Βαλεοντής Κ., & Μάντζαρη Έ. (2006). Η γλωσσική διάσταση της ορολογίας: Αρχές και μέθοδοι σχηματισμού των όρων. Στο *1st Athens International Conference on Translation and Interpretation: Between Art and Social Science, Αθήνα, 13-14 Οκτωβρίου*.

https://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/HAU-Conference2006-ValeontisMantzari_GR.pdf.

Βλαχόπουλος, Σ. (2010). *Μετάφραση και δημιουργικότητα: ένα οδοιπορικό μεταξύ γνωστικής και εφαρμοσμένης μεταφρασεολογία*. Εκδόσεις Κλειδάριθμος.

Σταύρος Κάτσιος

Καθηγητής, ΤΞΓΜΔ, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Ηλ-ταχ.: skatsios@gmail.com

Αθηνά Φατσέα

Υποψήφια Διδάκτωρ, ΤΞΓΜΔ, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Ηλ-ταχ.: athinafts@gmail.com